

SYLWETKI PROFESORÓW POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ

STANISŁAW ZWIERZCHOWSKI

(w USA: Zowski)
(1880—1940)

53/12

Stanisław Zwierzchowski urodził się 27 IV 1880 r. w Śremie w Wielkopolsce. W 1900 r. ukończył gimnazjum w rodzinnym mieście i wstąpił do Wyższej Szkoły Technicznej w Berlinie-Charlottenburgu. Studia ukończył w 1905 r. z dyplomem inżyniera mechanika. Po krótkiej praktyce w Zakładach H. Cegielskiego w Poznaniu wyjechał do USA.

Początkowo pracował jako inżynier konstruktor w renomowanej firmie „Allis Chalmers Co” w Milwaukee, po czym został powołany w 1907 r. do pracy w Uniwersytecie Stanu Michigan w Ann Arbor. Był tam początkowo wykładowcą, następnie docentem, a od 1912 r. profesorem. Zanotował na swym koncie wiele osiągnięć w projektowaniu i budowie turbin wodnych w USA, stając się w krótkim czasie wybitnym autorytetem w tej dziedzinie, doradcą i rzeczoznawcą przodujących wytwórni turbin wodnych w USA (z tego tytułu otrzymywał wysokie honoraria).

Główną dziedziną zainteresowań i pracy prof. S. Zwierzchowskiego były wirniki reakcyjnych turbin wodnych typu Francisa. W wyniku przeprowadzonych badań teoretycznych i doświadczalnych w tym zakresie stworzył on w latach 1909—1914 wirniki o przepływie diagonalno-osiowym, odznaczające się wielkimi szybkobieżnościami, wysokimi sprawnościami i dobrymi cechami hydraulicznymi. Skonstruował dla firmy „Allis Chalmers Co” cztery nowe typy turbin wodnych, w których siłę i szybkobieżność posunął o kilkadziesiąt procent naprzód bez żadnej straty na sprawności, obalili przyjętą dotąd teorię, że w konstrukcji szybkobieżnych turbin doszło się już do ostatecznych granic. Jego osiągnięcia w tym zakresie miały przełomowe znaczenie w budowie turbin wodnych o wielkiej mocy, przeznaczonych dla niskich spadów wodnych, co zyskało mu rozgłos światowy.

W 1913 r. prof. S. Zwierzchowski przyjął obywatelstwo amerykańskie i przybrał nową, skróconą pisownię swego nazwiska — Zowski. Mimo rozlicznych zajęć naukowo-dydaktycznych i zawodowych potrafił znaleźć czas na działalność społeczną w środowisku polonijnym. Wspólnie z inż. A. Gwiazdowskim założył w 1915 r. Instytut Rzemieślniczy przy Kolegium Związku Narodowego Polskiego (ZNP) w Cambridge Springs w Pensylwanii i przez kilka lat był prezesem Rady Szkolnej Kolegium ZNP. Na przełomie 1916/1917 r. wchodził w skład kierowanej przez płk. E. M. House'a, doradcę prezydenta T. W. Wilsona, komisji ankietowej, przygotowującej materiały na przyszłą konferencję pokojową. Po zakończeniu I wojny światowej towarzyszył prezydentowi T. W. Wilsonowi na konferencję pokojową w Paryżu jako ekspert do spraw polskich. Profesorem Uniwersytetu Stanowego w Michigan pozostawał do końca roku akad. 1921/22.

Już wcześniej prof. S. Zwierzchowski (Zowski) przyjął propozycję objęcia profesury na Politechni-

ce Warszawskiej (PW) i w połowie 1922 r. przyjechał wraz z rodziną do Warszawy, zachowując jednak nadal obywatelstwo amerykańskie. Z dniem 1 X 1922 r. został mianowany profesorem zwyczajnym i objął kierownictwo nowo utworzonej Katedry Silników Wodnych i Pomp na Wydziale Mechanicznym PW. Kierował tą katedrą do wybuchu wojny w 1939 r., prowadząc przez cały czas wykłady dla studentów III roku Wydziału Mechanicznego. W latach akad. 1933/34—1934/35 zajmował stanowisko dziekana tego wydziału. Był kuratorem Akademickiego Koła Wielkopolan (1931—1932).

Podczas pobytu w Polsce (1922—1939) prof. S. Zwierzchowski wchodził w skład Rady Stowarzyszenia Mechaników Polskich z Ameryki (od 1923), był członkiem (od 1923) i wchodził w skład Zarządu (od 1932) Akademii Nauk Technicznych, a od 1930 r. był członkiem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, w którym od 1931 r. pełnił funkcję zastępcy sekretarza Wydziału Nauk Technicznych. Nadal utrzymywał żywe kontakty ze środowiskiem polonijnym; m.in. w latach 1923—1928 był redaktorem *Kuriera Polskiego*, najstarszego pisma polonijnego wydawanego w USA.

Prof. S. Zwierzchowski (Zowski) był autorem wielu prac naukowych. Przed 1922 r. opublikował w języku angielskim następujące prace: „The American High Speed Runners for Waterturbines”, „A Rational Method of Determining the Principle Dimensions of Water Turbine Runners”, „The Typecharacteristic of Impulse Wheels”, „Introduction to the Theory of Waterturbines”, „Pitting of Water Turbines and Their Design”, „Some Recent Tests of High-Power, High-Speed Water Turbines” oraz podręcznik akademicki „Water Turbines”. Podczas pobytu w Polsce wydał trzy skrypty akademickie: „Pompy” (1925), „Silniki wodne” (1925) i „Turbiny wodne” (1939), ogłosił też kilka artykułów fachowych w polskiej prasie technicznej, m.in. w *Przeglądzie Elektrotechnicznym*, *Przeglądzie Mechanicznym* i *Przeglądzie Technicznym*, oraz występował z odczytami, m.in. w Stowarzyszeniu Inżynierów Mechaników Polskich i w Stowarzyszeniu Elektryków Polskich. Będąc profesorem PW, prowadził prace badawcze nad turbinami wodnymi śmigłowymi o samonastawialnych łopatkach wirnika, w związku z projektowanym uruchomieniem w Polsce budowy tego typu turbin.

Napaść Niemiec hitlerowskich na Polskę w dn. 1 IX 1939 r. zastała prof. S. Zwierzchowskiego w Warszawie. Jako obywatel amerykański skorzystał z nadarzającej się możliwości opuszczenia Polski i w dn. 9 IX t.r., podczas kilkugodzinnego zawieszenia broni w czasie oblężenia Warszawy w celu ewakuacji zagranicznych placówek i obywateli, wyjechał z rodziną do USA. Zmarł 11 I 1940 r. na atak serca w Charleston, w stanie Południowa Karolina, i tam został pochowany.